

RHAN 1 – CRYNODEB AC ESBONIAD

Cyfansoddiad y Cyngor Sir

1. Mae Cyfansoddiad Cyngor Caerdydd yn rhestru sut mae'r Awdurdod yn gweithredu, sut y gwneir penderfyniadau a'r gweithdrefnau a ddilynir er mwyn sicrhau bod y rhain yn effeithlon, yn dryloyw ac yn atebol i bobl leol. Mae rhai o'r prosesau hyn yn ofynnol o dan y gyfraith, ac mae rhai eraill yn fater i'r Cyngor eu dewis.
2. Rhennir y Cyfansoddiad yn 15 Erthygl sy'n rhestru'r rheolau sylfaenol sy'n rheoli busnes yr Awdurdod. Darperir gweithdrefnau a chodau ymarfer mwy manwl mewn rheolau a phrotocolau ar wahân ar ddiwedd y ddogfen.

Beth sydd yn y Cyfansoddiad?

3. Mae Erthygl 1 y Cyfansoddiad yn ymrwmo'r Cyngor i ddarparu arweinyddiaeth atebol i'r gymuned, mewn partneriaeth â'i ddinasyddion, i wella darpariaeth gwasanaethau i holl bobl Caerdydd. Mae Erthyglau 2-15 yn esbonio hawliau dinasyddion a sut mae rhannau allweddol yr Awdurdod yn gweithredu. Mae'r rhain fel a ganlyn:
  - Aelodau'r Cyngor (Erthygl 2)
  - Dinasyddion a'r Awdurdod (Erthygl 3)
  - Aelodau'r Cyngor (Erthygl 4)
  - Cadeirio'r Cyngor (Erthygl 5)
  - Pwyllgorau Craffu (Erthygl 6)
  - Y Weithrediaeth (Erthygl 7)
  - Pwyllgorau rheoleiddiol a rhai eraill (Erthygl 8)
  - Y Pwyllgorau Safonau ac Moeseg (Erthygl 9)
  - Trefniadau ar y cyd (Erthygl 10)
  - Cyflogeion y Cyngor (Erthygl 11)
  - Gwneud Penderfyniadau (Erthygl 12)
  - Cyllid, Contractau a Materion Cyfreithiol (Erthygl 13)
  - Adolygu a Diwygio'r Cyfansoddiad (Erthygl 14)
  - Gwahardd, dehongli a chyhoeddi'r Cyfansoddiad (Erthygl 15)

Sut mae'r Awdurdod yn gweithredu

Trefniadau'r Cyngor

4. Mae'r Cyngor yn cynnwys 79 o gynghorwyr a etholir bob pedair blynedd. Mae cynghorwyr yn ddemocrataidd atebol i drigolion eu ward. Dyletswydd pennaf cynghorwyr yw i'r holl gymuned, ond mae ganddynt ddyletswydd arbennig i'w hetholwyr, gan gynnwys y rhai na wnaethant bleidleisio drostynt.
5. Mae'n rhaid i gynghorwyr gytuno i ddilyn Cod Ymddygiad er mwyn sicrhau safonau uchel o ran y ffordd y byddant yn ymgymryd â'u dyletswyddau. Bydd

y Pwyllgor Safonau a Moeseg yn eu cyngori ar y Cod Ymddygiad ac ar anghenion datblygu sy'n gysylltiedig ag ymddygiad.

6. Bydd pob Cyngorydd yn cyfarfod â'i gilydd fel y Cyngor. Fel arfer bydd cyfarfodydd y Cyngor ar agor i'r cyhoedd. Bydd y Cyngor yn penderfynu ar bolisiau strategol, fel y rhestrir yn Erthygl 4 a bydd yn gosod y gyllideb bob blwyddyn.

Trefniadau Gweithredol (Arweinydd a'r Cabinet)

7. Y Cabinet yw'r rhan o'r Cyngor sy'n gyfrifol am y rhan fwyaf o benderfyniadau pwysig. Mae'r Cabinet yn cynnwys yr Arweinydd a etholir gan y Cyngor, a hyd at naw cyngorydd arall y mae'n eu henwebu ar gyfer eu cymeradwyo gan y Cyngor (er y gellir cynyddu'r nifer hwn os penodir dau neu fwy o gyngorwyr i rannu'r un swydd ag Aelod Cabinet, y cyfeirir ati fel 'Rhanwyr Swyddi'r Cabinet', yn unol ag Erthyglau 7.3 a 7.4 o'r Cyfansoddiad hwn). Mae cyfarfodydd y Cyngor, Pwyllgorau Craffu, y Cyngor a phwyllgorau eraill yn agored i'r cyhoedd i'w mynychu ac eithrio lle bydd gwybodaeth gyfrinachol neu eithriedig yn cael ei thrafod, fel y'i diffinnir gan y gyfraith. Mae'n rhaid i'r Cabinet wneud penderfyniad sydd yn unol â pholisiau a chyllideb cyffredinol y Cyngor. Os yw'n dymuno gwneud penderfyniad sydd y tu allan i'r gyllideb neu'r fframwaith polisi, mae'n rhaid i hyn gael ei gyfeirio at y Cyngor yn ei gyfanrwydd i'w benderfynu.

Craffu

8. Mae Pwyllgorau Craffu yn cefnogi gwaith y Cabinet a'r Cyngor yn ei gyfanrwydd. Pennir nifer y Pwyllgorau Craffu gan y Cyngor. Bydd Pwyllgorau Craffu yn monitro penderfyniadau'r Cabinet. Maent yn caniatáu i aelodau'r meinciau cefn, dinasyddion a rhanddeiliaid fod â mwy o fewnbwn o ran materion sy'n ymwneud â'r Awdurdod. Byddant yn llunio adroddiadau ac argymhellion sy'n cyngori'r Cabinet a'r Cyngor ar ei bolisiau, cyllideb a darpariaeth gwasanaethau. Gallant 'alw i mewn' penderfyniad a gafodd ei wneud ond sydd heb ei weithredu eto. Mae hyn yn galluogi Craffu i ystyried a yw'r penderfyniad yn briodol. Mae'n bosibl y byddant yn argymhell bod y Cabinet yn ailystyried y penderfyniad. Mae'n bosibl hefyd y bydd y Cabinet neu'r Cyngor yn ymgynghori â nhw ar benderfyniad i ddod a datblygu polisiau.

Cyflogeion yr Awdurdod

9. Mae gan yr Awdurdod gyflogeion er mwyn rhoi cyngor, gweithredu penderfyniadau'r Cabinet a'r Cyngor, a rheoli darpariaeth ei wasanaethau o ddydd i ddydd, gan gynnwys gwneud penderfyniadau yn unol â Chynllun Dirprwyo. Rhwymir cyflogeion gan God Ymarfer statudol ac mae Protocol yn rheoli'r perthnasoedd rhwng cyflogeion a Chynghorwyr. Mae cyflogeion yr Awdurdod yn gwasanaethu'r Awdurdod yn ei gyfanrwydd ac mae gofyn iddynt roi cyngor diduedd.

Hawliau Dinasyddion

10. Mae gan ddinasyddion nifer of hawliau wrth ymwneud â'r Awdurdod. Rhestrir y rhain yn fwy manwl yn Erthygl 3. Mae rhai o'r rhain yn hawliau cyfreithiol, ac mae rhai eraill yn dibynnu ar brosesau'r Awdurdod ei hun.
11. Pan fydd aelodau'r cyhoedd yn defnyddio gwasanaethau penodol yr Awdurdod, er enghraifft fel rhiant i ddisgybl ysgol neu fel tenant y cyngor, mae ganddynt hawliau ychwanegol nad ydynt yn gynwysedig yn y Cyfansoddiad hwn.

Caiff dinasyddion:

- bleidleisio mewn etholiadau lleol os ydynt wedi'u cofrestru;
- gysylltu â'u cynghorydd lleol ynglŷn ag unrhyw faterion sy'n eu pryderu;
- gopi o'r Cyfansoddiad;
- fynychu cyfarfodydd y Cabinet, y Cyngor a'i Bwyllgorau heblaw am, er enghraifft, lle mae materion personol neu gyfrinachol yn cael eu trafod;
- ddeisebu i ofyn am refferendwm ar weithrediaeth ar ffurf faerol;
- gyfrannu at ymchwiliadau gan y Pwyllgorau Craffu;
- weld adroddiadau a phapurau cefndirol, ac unrhyw gofnod o benderfyniadau a wnaed gan y Cyngor a'r Cabinet ac eithrio os byddant yn cynnwys gwybodaeth bersonol neu gyfrinachol;
- gwyno i'r Awdurdod o ran anfodlonrwydd a deimlir ynglŷn â safon y gwasanaeth, camau gweithredu neu ddiffyg camau gweithredu gan yr Awdurdod neu ei staff. Ymdrinnir â phob cwyn yn unol â Pholisi Cwyno yr Awdurdod, sy'n rhoi fframwaith effeithiol ar gyfer adolygiad, pe bai'r achwynwr yn anfodlon ar yr ymateb cychwynnol;
- gwyno i'r Ombwdsman Gwasanaethau Cyhoeddus Cymur os ydynt yn credu nad yw'r Awdurdod wedi dilyn ei weithdrefnau yn briodol. Fodd bynnag, mae'r Awdurdod yn disgwyl i achwynwr roi'r cyfle iddo ddatrys y gŵyn gan ddefnyddio Polisi Cwyno yr Awdurdod ei hun cyn cysylltu â'r Ombwdsmon, a bydd yr Ombwdsmon fel arfer yn disgwyl hyn hefyd;
- gwyno i'r Ombwdsmon os oes tystiolaeth ganddynt sydd yn eu tyb hwy yn dangos nad yw Cynghorydd neu Aelod Cyfetholedig wedi dilyn Cod Ymarfer yr Aelodau; ac
- archwilio cyfrifon yr Awdurdod a gwneud eu barn yn hysbys i'r archwilydd allanol.

Mae'r Awdurdod yn croesawu cyfranogiad gan ei ddinasyddion yn ei waith.